

Opinnäytetyö (AMK)

Musiikin koulutusohjelma

Musiikkipedagogi

2017

Elisabeth Susilahti

ROMANILAULUT

– näkökulmia romanilauluihin - keskiössä Suomen
romanilaulut

Elisabeth Susilahti

ROMANILAULUT

Näkökulmia romanilauluihin – keskiössä Suomen romanilaulut

Romanilauluja käsittelevän opinnäytetyön tarkoitus on valaista suhteellisen tuntemattomien laulujen monimuotoisuutta ja taiteellista arvoa. Työssä kerrotaan pääasiassa erilaisista Suomen romanien, mutta myös Euroopan romanien romanilauluista käsitellen muun muassa tekstejä, melodiikkaa, harmoniaa ja esitystapoja.

Tietoja on kerätty lukuisista eri lähteistä ja tekemällä kulttuurikylpyjä: lukemalla kirjaston kirjoja, kuuntelemalla paljon erilaista romanimusiikkia, tutustumalla romanivaikutteiseen klassiseen musiikkiin, katselemalla romanimusiikista kertovia dokumentteja ja elokuvia, lukemalla romanimusiikkia käsitteleviä internet-keskusteluja, lukemalla artikkeleja, jotka käsittelevät romanimusiikkia ja romanilauluja ja tietysti myös itse erilaisia romanilauluja laulamalla. Näistä eri osista koostin tutustumismatkan romanilaulujen maailmaan.

Koska romanimusiikki on hyvin kulttuurisidonnaista, on olennaista myös tutustua jossain määrin myös romanikulttuuriin ja romanien historiaan, siitä syystä myös näitä asioita käsitellään tässä opinnäytetyössä jonkin verran.

ASIASANAT:

etniset ryhmät, romanilaulut, perinnelaulut, flamenco

Elisabeth Susilahti

ROMANY SONGS

Perspective of romany songs – In the center of attention the Finnish romany songs

The purpose of this bachelor's thesis about romany songs is to light up the diversity and artistic value of these relatively unknown songs. In this thesis I tell about different songs of mostly the Finnish romany but also European romany. I analyse among other things the text, melody, harmony and the ways to perform romany songs.

The information is collected from many various sources by doing a culture bath: reading library books, listening to lots of different kinds of romany music, getting to know classical music that is influenced by romany music and romany culture, watching documentaries about romany music and movies about romany culture that includes lots of traditional romany music, reading internet-conversations and articles about romany music and listening romany songs and of course by singing lots of romany songs myself. About these parts I made this introduction to the world of romany songs.

Because romany music is very tied to the culture, it is vital to get to know also a little bit about romany culture and history as well. That is why these things are also introduced a little bit in this bachelor's thesis.

KEYWORDS:

Ethnic groups, Romany music, Traditional music, Folk songs melodies, Flamenco

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 JOHDANTO ROMANIKULTTUURIIN, ROMANIEN HISTORIAAN JA ROMANIMUSIIKKIIN	2
3 LAULUJEN AIHEPIIRIT JA ESITYSTAVAT	4
3.1 Laulukieli romanilauluissa	6
3.2 Rekilaulut	7
3.3 Rakkauslaulut	10
3.4 Hevos- ja markkinamiesten laulut	12
3.5 Vankilalaulut	13
3.6 Romanikieliset laulut	15
4 FEMINIINISYYS JA MASKULIINISUUS ROMANILAULUISSA	17
4.1 Naisten laulut	17
4.2 Miesten laulut	19
5 MELODIKKA SUOMEN ROMANIEN PERINNELAULUISSA	21
5.1 Romanien kansallishymni	22
6 ROMANIMUSIIKKIVAIKUTTEET KLASSISESSA MUSIIKISSA	26
7 FLAMENCO	28
8 LOPUKSI	30
LÄHTEET	32

Kuvat

Kuva 1 Liinaharja hevonen ja liputtomat suitet (Åberg 2017, 22.)	8
Kuva 2 Kengitä sä poika (Åberg 2017, 21.)	9
Kuva 3 Miks leikit syömmellän (Åberg 2017, 10.)	11
Kuva 4 Kun ne Hippoksen portit oli avattu (Åberg 2017, 12)	13
Kuva 5 Kutujensa, kamajensa (Åberg 2017, 6)	16
Kuva 6 Kun pojat kulki (Åberg 2017, 15)	20
Kuva 7 Rom Anthem, (National anthem downloads 2007)	22

1 JOHDANTO

Valitsin kirjallisen opinnäytetyöni aiheeksi romanilaulut, sillä olen lapsuudestani asti ollut lumoutunut mustalaisromantiikasta ja romaneista, sekä heidän musiikistaan ja esitystavoistaan aina kun näihin aiheisiin jossain törmäsin. Keskityn opinnäytetyössäni Suomen romanilauluihin, mutta käsittelen työssäni myös muiden maiden romanilauluja ja romanimusiikkia. Aiheesta on tullut minulle vuosien myötä rakas. Lapsena ja nuorena minua erehdyttiin useaan kertaan luulemaan kuuluvaksi tähän etniseen vähemmistöön, mistä seurasi aiheeseen liittyviä lempinimiä, joita kiinnostuksen kohteistani johtuen kannoin aina ylpeydellä.

Sittemmin pedagogiaa opiskellessani minua alkoi erityisesti kiinnostaa erityispedagogiikka sekä vähemmistöjen opettaminen. Joitain vuosia sitten innostuin sattumalta kuuntelemaan vanhoja romanien perinnelauluja ja uppouduin niihin kappale kappaleelta kahlaten yhä syvemmälle romanimusiikin tunteikkaaseen, vahvaan maailmaan. Sitä kautta mielessäni heräsi haave laulaa itse opiskelemaani klassista laulutekniikkaa mukaillen ja hyödyntäen romanilauluja, sekä saattaa tätä musiikkia myös muiden ihmisten tietoisuuteen.

Teen opinnäytetyöni henkilökohtaisen kiinnostuksen motivoimana, saamaani koulutusta hyödyntäen tarkoitukseni syventää tietoa ja ymmärrystä romanimusiikista ja sen tiedostamattomista vaikutuksista muuhun musiikkiin sekä todentaa romanilaulujen ja romanimusiikin taiteellista arvoa.

2 JOHDANTO ROMANIKULTTUURIIN, ROMANIEN HISTORIAAN JA ROMANIMUSIIKKIIN

Sana ”romani” tulee kansainvälisen romanikielen sanasta ”rom”, joka tarkoittaa ihmistä. Muita käytössä olevia nimityksiä suomessa ovat esimerkiksi ”tumma” tai ”mustalainen” joka tosin nykyään on poliittisesti epäkorrekti nimitys. Myös sana ”kaale” on Suomessa romanien keskuudessa paljon käytetty sana tarkoittamaan romania. (Suomen Romanifoorumi, Romanit Suomessa 2017.)

Romaneilla on vahva musiikkikulttuuri ja he ovat edustaneet musiikillaan ihmisten syvimpiä tunteita itkiessään itkevien kanssa ja nauraessaan nauravien kanssa. Sanotaankin romanimusiikin olevan soivia tunteita. Vastapainona murheelle, romanikulttuurissa myös ilonpito ja tanssi ovat tärkeitä ja romanimusiikki pitää sisällään myös valtavasti riemukasta ja jännitteistä tanssimusiikkia. (Romanit.net 2017.)

Romanimusiikilla on pitkät ja vahvat perinteet Keski-Euroopassa ja Itä-Euroopassa, erityisesti Unkarissa, Romaniassa ja entisessä Jugoslaviassa. Espanjalainen flamencomusiikki on laajoilta osin lähtöisin Andalusian romaneilta.

Suomessa romanien musiikki on olennainen ja elävä osa romanikulttuuria ja romanien historiaa. Se on etnistä alkuperää ja musiikissa kuulee usein kerrostumia itämaisten laulutyylilien jäänteistä uuteen populaarimusiikkiin saakka. (Åberg & Blomster 2006, 9.) Laulaminen on edelleen tärkeä osa romanien elämää, ja se vahvistaa arkipäiväisellä tavalla romanien etnisen identiteetin rakentumista ja säilymistä. Tutkiessani romanien kertomuksia romanilauluista ja laulamisesta, kirjallisuudesta ja keskustelufoorumeista, sain käsityksen, että nykyäänkin perinteisten laulujen osaaminen on kunnia-asia ja ylpeyden aihe romanien keskuudessa, myös nuorten.

Romanien alkuperä on edelleen hämärän peitossa, mutta useimpien tutkimusten mukaan he lähtivät ryhmittäin Luoteis-Intiasta, Punjabin maakunnasta kenties yli tuhat vuotta sitten, kansainvaellusten aikaan. He olivat nomaneita, paimentolaisia. He vaelsivat Intiasta Venäjän läpi Eurooppaan ja saapuivat 1500-luvun loppuvuosina Suomeen Balkanin, Keski-Euroopan ja pääosin Ruotsin kautta. (Åberg & Blomster 2006, 98-99.)

Hitaalla vaelluksellaan Eurooppaan romanit ovat omaksuneet musiikillisia vaikutteita maista, joissa ovat olleet.

Myöhempinä vuosisatoina romaneja on saapunut Suomeen myös Baltiasta ja Venäjältä. Tällä hetkellä Suomessa asuu noin 10 000 romania, mikä on pohjoismaiden suurin romaniväestö. Lisäksi Ruotsissa asuu noin 3000 Suomen romania. (Romanimusic, 2017.)

Sanskritin kielestä tulleet useat lainasanat viittaavat romanien alkukotiin Intiassa. Vuosisatoja kestävä vaelluksen aikana romanikieleen tarttui vaikutteita myös muun muassa persian, unkarin, armenian ja kreikan kielestä sekä monista slaavilaisista ja germaanisista kielistä. Suomessa romanit ottivat vaikutteita kieleensä myös suomen kielestä. Myös tavat ja kulttuuri, mukaan lukien musiikki, rikastuivat ja saivat vaikutteita kanssakäymisestä toisten kansojen kanssa. Noin neljän vuosisadan kuluessa Suomen romanien perinne mukautui isäntäväen kulttuuriin ja vanhat laulut unohtuivat musiikin suomalaistuessa. Enää on todennäköisesti mahdotonta saada selville, millaista romanimusiikki oli heimon saapuessa Suomeen. (Åberg & Blomster 2006, 9.)

3 LAULUJEN AIHEPIIRIT JA ESITYSTAVAT

Romanilaulut on jaoteltu Suomen romanien perinnemusiikissa aiheidensa ja tyylin mukaan rakkauslauluihin, vankilalauluihin, hevosmiesten ja markkinamiesten lauluihin sekä mahtilauluihin, joita on aiemmin esitetty konfliktitilanteissa (Åberg & Blomster, 2006, 18). Toinen kategorisointitapa sisältää 1800-luvulla valtakauttaan eläneet rekilaulun pastissit, romanssimelodiat, erilaiset hengelliset laulut, tyylielmät, sekä katkelmat uudemmasta populaarimusiikista: tangoista, tanssimusiikista sekä arkkiveisuista (Åberg & Blomster, 2006, 97).

Valtakulttuurin pariin Suomessa on löytänyt tiensä monet iskelmälaulajat, hengelliset romaniyhtyeet ja viihteelliset romaniorkesterit. Jälkimmäisistä tunnetuin Suomessa myös valtaväestön keskuudessa on romaniyhtye Hortto Kaalo. (Åberg & Blomster, 2006, 18.)

Romanien keskinäisessä musiikissa sekä valtaväestölle suunnatussa musiikissa yhdistävä tekijä on romanilaulajille tyypillinen laulutapa ja äänenväri. Usein kuuleekin sanottavan kommenttina suomalaisen romanilaulun kuuntelun yhteydessä ”Kuulostaa mustalaiselta” tai ”Tällä laulajalla on mustalaisvibrato”.

Mahtilauluja esiintyy myös muualla Euroopassa romanien keskuudessa, mutta näiden laulujen tarkoitus ei ole tarkasti selvillä. Lisäksi on kehtolauluja, joita ei kuitenkaan luokitella omaksi lajityypikseen, sillä ne ovat yleensä muita romanien perinnelauluja, joiden sanoituksia on vain muokattu lasten rauhoittamiseen sopiviksi. Myöskään perhe-elämää ei lauluissa yleensä kuvata. Lauluja on moniin eri käyttötarkoituksiin, ja niitä lauletaan esimerkiksi työtä tehdessä, lapsia hoitaessa, yhteisissä tapaamisissa tai yksin ollessa. Romanien perinnelauluissa nousee vahvasti esiin myös kiertäminen ja kulkeminen, joka oli aiemmin yleinen elämäntapa romanien keskuudessa. (Åberg & Blomster, 2006, 56-63.) Tämä aihepiiri esiintyy vahvana romanilauluissa kaikkialla maailmassa, myös Suomessa.

Suomen romanien laulutapaa musiikkityylistä riippumatta yhdistää omintakeisuus ja tunnistettavuus muista laulutavoista, ja se on sinitellyt myös valtakulttuurin keskellä. Esitystapaa voi luonnehtia romanttis-orientaaliseksi. (Åberg & Blomster 2006, 133.) Suomalaisten romanilaulujen esittämiseen liitetään perinteisesti laaja vibrato, joka usein mielestäni kuulostaa olevan kurkunpäävibratoa, sekä tunteiden ilmaisua

tehostava glissandojen käyttö. Vibrato on usein hidas, ja siihen kuuluu laaja intonaatioiden vaihtelu. (Åberg & Blomster 2006, 134.) Toisinaan vibrato tuntuu mielestäni olevan myös trillimäinen koru melodioiden värittämiseksi säkeen keskellä, ja usein romanimusiikin laulajat myös lopettavat säkeen nopeaan trillimäiseen vibratoon.

Nämä tyylipiirteet romanilaulujen esitystavoissa ovat säilyneet sitkeästi sukupolvelta toiselle, ja tyylinomainen vibrato on ylittänyt romanien keskuudessa myös genererajoja siirtyen perinnelauluista etenkin hengelliseen musiikkiin ja tanssimusiikkiin. Romanien perinnelauluissa vibratoa suositaan erityisesti säeparin päättävien sävelten kohdalla ja aika-arvoltaan pidempien tai painokkaiden sävelten kohdalla. Toisinaan pitkä, vibratolla koristeltu sävel saa seurakseen aksentoivia korusäveliä. (Åberg & Blomster 2006, 134.)

Romanimusiikin tutkija Pekka Jalkanen (1976) on Åbergin (2017) artikkelissa luonnehtinut romanilaulujen esitystapaa seuraavasti: ”Intonaatio on takakireä, karhea ja jännitteinen, sävelestä toiseen liu'utaan korostettujen glissandojen avulla, ja pitkät sävelet väritetään laajalla kurkunpäävibratolla, joka saa joskus seurakseen aksentoivia korusäveliä” (Åberg 2017; Jalkanen 1976, 205). Nämä esteettiset ideaalit olen itsekin havainnut yleisiksi Suomen romaniväestön perinnelauluja kuunnellessani.

Oletettavasti romanilaulujen esittämiseen liittyvät tyylipiirteet juontavat juurensa romantiikan musiikin yleisistä esteettisistä ideaaleista. Myös romanien hyvin varhaisesta itämaisperäisestä laulutavasta on todennäköisesti jäänyt vaikutteita nykyisiin esitystyyliihin. (Åberg & Blomster, 2006, 133.) Olen havainnut trilliä muistuttavia korusäveliä käytettävän paljon romanien laulumusiikin elävöittämiseen sekä suomalaisissa, että muissa eurooppalaisissa romanilauluissa. Myös aksentoidun etuheleen käyttöä olen kuullut erittäin paljon sekä suomalaisessa, että eurooppalaisessa laulumusiikissa. Etuheleettä seuraa usein laskeva, glissandossa laulettu melodialiike. Laulun koristelussa käytetään myös kaksoisglissandoja, kahdensuuntaisia liukusäveliä. Laulua saatetaan koristaa myös jälkiheleillä. Toisinaan hitaissa, muualla Euroopassa syntyneissä romanilauluissa pitkiä ääniä ornamentoidaan improvisaation omaisesti itämaisvaikutteisilla pidemmällä korukuvioilla. Romanien laulutapaan liittyykin usein melismaattisuus, joka tarkoittaa sävelkulkuun liittyvää tekniikkaa, jossa yhdellä tavulla lauletaan useampi eri sävel. Melismaattinen laulutapa on tyyppillinen muun muassa useille orientaalisille musiikkikulttuureille.

Romanilaulujen esitystapaan liittyy aksentoivien korusävelien, melismaattisuuden, runsaan vibraton, ja glissandojen lisäksi vapaarytmisyys ja ekspressiivisyys. Laulutapa

erityisesti niin sanotun vanhan kerrostuman romanilauluissa on vapaarytminen, parlato-rubatomainen. (Åberg & Blomster, 2006, 12.)

Suurin osa romanien perinnelauluista on hyvin pitkään ollut ainoastaan vokaalimusiikkia ja romanikielen intonaatioiden korostunut merkitys laulujen rytmikassa kertoo tästä (Åberg 2017, 28).

Aikana, jolloin soittimia ei käytetty romanilaulujen esittämisessä, on muilla lauluun sisältyvillä rakennusaineilla ollut tärkeä merkitys laulun rytmikan rakentumisessa. Laulaja tulkitsee voimakkaasti esitettävän laulun aihetta, esimerkiksi suvun kunniaa, hevossauppaa, vankeutta, kulkemista tai rakkautta sanojen lisäksi myös melodisesti, rytmillisesti ja esityksellisesti. (Åberg 2017, 28.)

Romanimusiikkia tutkinut Kai Åberg havaitsee, että naiset käyttivät miehiä enemmän äänenmuodostukseen liittyviä tehokeinoja, kun taas miehet värjivät laulua useammin säestyksellä. Femiinisen ja maskuliinisen ero romanikulttuurissa näkyy siinä, että naiset eivät käytä säestäviä soittimia siinä määrin, missä miehet. (Åberg, 2017, 28.)

Monet Suomen romanisävelmistä kulkevat luonnollisessa mollissa ja useasti laulut perustuvat säeparin kertaukseen. Usein laulut alkavat ja päättyvät asteikon perussävelle. Melodioissa esiintyy rakenteiden sisällä tyypillisesti pentatoniikkaa, joka syntyy perussävelen ja pienen septimin jännitteen vuoksi latautuneen sävelrunnon teressimotiivien pentatonisesta liikkeestä. (Åberg & Blomster, 2006, 106.)

3.1 Laulukieli romanilauluissa

Luonto toistuu romanien laulukielessä usein voimakkaana metaforana tunteille ja rakkauden kohteelle. Usein rakkauden kohdetta kuvataan kasvien nimillä. Yleensä juuri naisen puoleensavetävyyttä korostetaan kasvien nimityksillä, kuten ruusu, lilja tai orvokki. Luonnonkuvaukset kertovat usein myös murheettomasta alkutilasta, luontoon palautumisesta. ”Maailma” kuvaa metaforisena käsitteenä elämän petollisuutta tai lyyrisen minän katkeruutta ja yksinäisyyttä. Tästä esimerkkinä ovat seuraavat laulun sanat ”Vaen kasvoin minä köyhänä, tänne avarahan maailmaan”. Linnut toimivat lauluissa usein onnen symboleina, esimerkiksi syksyiset muuttolinnut laulukielessä symboloivat katoavaa onnea. (Åberg & Blomster 2006, 45.)

Yleensä romanilauluissa ei esiinny loppusointua, mutta niin sanottua homofonista riimittelyä lauluissa esiintyy jonkin verran. Näissä riimipareissa käytetään enemmän tai vähemmän samantapaista äänneasua, kuten kohtasin – omistin, maan – rauhaisaan. (Åberg & Blomster 2006, 45-46.)

Suomen romanilaulujen kieleen liittyy myös eri murteet, merkityksettömiltä tuntuvat täytesanat ja valtaväestön näkökulmasta tahattomilta vaikuttavat kieliopilliset virheet. Näiden virheiltä vaikuttavien laulunsanojen takana on usein kuitenkin romanien laulukielellinen tyylinmukaisuus eikä tahattomuus. (Åberg & Blomster 2006, 9.)

3.2 Rekilaulut

Vanhin nykyään tunnettu Suomen romanien laulusävelmistö perustuu eteläpohjalaiseen rekilauluun, joka eli valtakauttaan 1800-luvulla. Rekilaulu on kalevalaisen perinteen seuraaja, modaalista, skandinaavisperäistä kansanlaulua. Rekilaulut ovat rakenteeltaan jonomaisia, ja niissä säepari on kertautuva yksikkö. Säeparia toistetaan pienin muunnoksia niin pitkälle kuin sanat riittävät. Jonomainen säeparikerto on kaikkein vanhimmalle kansanlaululle tunnusomainen piirre. Esimerkkinä näistä lauluista on kansanlaulaja Saska Borgin muistama *Liinaharja hevonen ja liputtomat suittet*. (Åberg & Blomster 2006, 9.) Esimerkkilaulusta tunnetaan useimmat sanat ja ennen nuottiesimerkkiä esittelen myös toiset sanat kyseisestä laulusta.

”Liinaharja hevonen ja liputtomat suittet, Voi kun näytti komijammal’laella.

Ja kumpa me nyt ajettiiv vaa Hannulan pihhaa

Ni kaaleet toivo hevosev vaa hintaa.

Ja kumpa me nyt ajettiiv vaa Hannulam pihhaa

Herrat toivo onnea vaam meille.

Kun savinen on raitti ja multanen on mäki

Ja jäljet ovat sekavammallaella.

Ja tuostako mun joukkoni vaan kulukenut ol

Vaikkei noijen jäljet enää nävy”.

(Åberg & Blomster 2006, 10.)

LIINAHARJA HEVONEN JA LIPUTTOMAT SUIKET

♩ = 120

Li - na - har - ja he - vo - nen ja li - put - to - mat sui - tet
 voi kun näyt - ti val - lan ko - mi - al - ta ei - hän
 mis - tään saa niin - pä ko - mi - a - ta hei - laa kun
 toi - sen po - jan kai - na los - ta.

Kuva 1 Liinaharja hevonen ja liputtomat suitet (Åberg 2017, 22.)

Samoin kuin suomalaisessa, rekimetrisessä kansanlaulussa, romanien rekilauluissa esiintyy myös tekstin seitseniskualaisuus melodian kahdeksaniskualaisuuteen. Tätä kutsutaan rekilaulu-muotoisuudeksi. Romanien rekilauluissa toteutuu yleensä myös rekimetrinen toisen ja neljännen säkeen loppu, jotka päättyvät runojalan nousuun. Tätä edeltää laskuton iskuala. (Åberg & Blomster 2006, 105.)

Rekilaulujen säestämisessä on käytetty bordunasäestystä, joka on saman sävelen/sävelten toistoa, melodiasäestystä, jossa säestäjä soittaa melodiaa unisonossa laulajan kanssa sekä sointusäestystä, joka perustuu sointutehoihin ja funktionaalisen harmoniakäsityksen toteutumiseen. Vaikka rekimittaisen laulun alkuperästä ei ole täydellistä varmuutta, sille löytyy ulkomaisia vastineita, kuten saksalaisella kielialueella jo varhaiskeskiajalla tunnettu eroottis-satiirinen tanssilaulu schnaderhupfel, ruotsalainen enstrofing ja venäläinen, varhaisemmin erityisesti nuorten suosima tsastuska. (Blomster 2006, 105.)

Nelisäkeisestä rekilaulusta on seuraavalla sivulla nuottiesimerkki laulusta *Kengitä sä poika*. Nuottiesimerkin laulussa ilmenee myös miesten ohjelmistossa usein esiintyvä alkoholin käyttöön liittyvä humoristinen sävy, sekä usein käytetty aihe hevosesta, joka on mielestäni symboloimassa voimaa, villiä luonnetta ja vapautta. Mukana laulussa on myös rakastettu, johon on viitattu sanalla ”hoila”. Laulussa esiintyy myös kielioppivirheiltä vaikuttavia lisäsanoja, tässä ylimääräistä ”kun”-sanana käyttöä, joka kuitenkin on tarkoituksenmukainen laulun rytmin säilyttämiseksi. (Åberg & Blomster 2006, 46.)

KENGITÄ SÄ POIKA

$\text{♩} = 112$ A_m

Ken - gi - tä sä poi - ka se vai - va - loi - nen var - sa vain

$E7$ A_m

te - rä - vä - hän ren - gas_ kenk - kään vain

$G7$ A_m D_m

et - tä se jak - sai - si puo - les - sa tun - nis - sa

A_m $E7$ A_m

vii - na - kau - pan vä - li - ä vain juos - ta.

2. Kun hoila kun se kiroili ja kiljahteli tuolle
vaivaselle varsalle
kun vieterit ne paukkas rilloissani
ja hoila istui rinnallani.
3. Kun mitäs minä pidän tuosta kolmesta markasta
kun olen juonut kymmeniä
kun pappa mulle antoi sen tuhannen markkaa
ja senkin olen viinassa juonut.

Kuva 2 Kengitä sä poika (Åberg 2017, 21.)

3.3 Rakkauslaulut

Ei ole kenties kovin yllättävää, että rakkaus eri muodoissaan on yksi suosituimmista laulunaiheista myös suomalaisessa romanimusiikissa. Teemoina on yleensä roihuava ja sammuva rakkaus, rakkaan muisto, menetyksen tuottama kipu ja kaukokaipuu. Rakkauslauluja esittävät sekä miehet, että naiset. Rakastettu on yleensä lauluissa nimetön. Nimeltä mainitsemisen sijaan häntä kutsutaan usein kullaksi, heiliksi, heilaksi tai sieviksi. Tunteet ilmaistaan lauluissa peitetysti ja usein luonto tai kasvit symboloivat rakkautta tai rakastettua. (Åberg & Blomster 2006, 47.)

Aiemmin nuorten naisten ei sopinut esittää rakkausaiheisia lauluja vanhempien romanien edessä koska aihe koettiin hävettäväksi. Etenkin aiemmin tytön puhtaus lisäsi suvun arvoa, mikä oli syy romanttisten tunteiden ilmaisun häpeällisyyteen. (Åberg & Blomster 2006, 48.) Seuraavissa laulunsanoissa ilmenee sukupolvien välinen kuilu ja ristiriidat. Tässä laulussa vanhemmat naiset esitetään kontrolloivina ja juoruavina. Suuri osa romanien säädöksistä asettaa edelleen vanhan ja nuoren sukupolven vastakkain. Romanikulttuurissa vanhempien ihmisten kunnioittaminen on hyvin tärkeää, ja lauluissa nuoret saattavat kapinoida sukupolvien erilaisuudesta syntyviä ristiriitoja vastaan. Laulun sanoissa onkin aistittavissa uhmaa. (Åberg & Blomster 2006, 49.) Esimerkkinä tästä on sanat laulusta *Kun näät tyttöset, näät rengaskorvat*.

"Kun näät tyttöset, näät rengaskorvat
 Avatkaa te meille se ovi
 No eikö se teitinä meitinä kanssa
 Jutella vaan sovi.
 No, ite minä olen, sorrettuna täällä
 Heilana kummanlainen
 No, mitäs minä piittaa, tämän puolen kaaleista,
 Minä lähden Amerikkaan.
 Kun ämmät ne huutaa ja ämmät ne huutaa
 Ja paljon ne panettelevat
 Lyökää te ämmät kättä päälle
 Niin meistäkin tulee pari.
 Kun mejjän kohdalla laulaa saa mutta

Ei saa laulaa lujaa
 Kun iso ääni se kauaksi kuuluu ja
 Se on helekatin ruma.”
 (Blomster & Åberg 2006, 48.)

Toinen nuottiesimerkki on onnettomasta rakkaudesta kertova laulu *Miks leikit syömmelläin*.

MIKS LEIKIT SYÖMMELLÄIN

♩ = 120

Miks lei - kit syöm - mel - läin___ oi rak - ka - hin
 miks pe - tit e - lä - mäin veit nuo - ruu - tein
 pet - tu - ri oot ol - lut lie sä yk - si vain
 mik - si lei - ki - ten lem - pe - si mi - nut vei tur - mi - oon___

2. Yksi pyyntö vielä mulla on, oi täytä se
 kuolemaanko käy mun tie, käy haudallein
 petturiko ollut lie, sinä yksin vain
 miksi leikiten lempesi minut vei turmioon.

3. Yksi pyyntö mulla vielä on, oi täytä se
 kuolemaanko käy mun tie, käy haudallein
 tuo sinne kukkanen, lilja valkoinen
 muista että mä kerran vain, olin sinun kaltainen.

Kuva 3 Miks leikit syömmelläin (Åberg 2017, 10.)

3.4 Hevos- ja markkinamiesten laulut

Hevonen on ollut romanikulttuurissa pitkään erittäin tärkeä eläin toimeentulon kannalta. Se on ollut välttämätön kulkuväline, kauppatavara ja myös kumppani. Hevosen tärkeys tulee ilmi romanilaulujen laulukielessä ja hevosaiheiden yleisyydessä ja sillä on myös voimakas symbolinen merkitys. (Åberg & Blomster 2006, 50.)

Hevonen symboloi usein vaurautta, kertoo isäntänsä taidoista hevos- ja markkinamiehenä, kuvaa vapautta, sitoutumattomuutta, voimaa ja uhmaa. ”*Joshan teillä romanit on se paisuvainen mieli, hyppikää mun hoikan varsan rekeen.*” (Åberg & Blomster 2006, 50.)

Hevosella ja kärryillä ajoon liitetään usein myös juopottelua ja murheiden häivyttämistä: ”*Ryypätään ja ajellaan, ei ikävä saa tulla.*” Katkelma perinnelaulusta nimeltä Kutujensa, kamajensa. Eläimen välityksellä on saatettu myös mitata perheen ja suvun kunniaa. (Åberg & Blomster 2006, 50.)

Hevosen symbolinen merkitysfloora on niin laaja ja monipuolinen, että se kattaa lähes koko ihmisen elämänpiirin. Hevosia käsitteleviä lauluja onkin romanien laulumusiikissa lukematon määrä. Pääasiassa hevosaiheisia ja markkina-aiheisia lauluja esittävät miehet, mikä kertoo siitä, että hevonen on romanikulttuurissa myös sukupuolisesti arvoväritteinen eläin. (Åberg & Blomster 2006, 50-52.)

Nuottiesimerkkinä on romanien parissa tunnettu hevosia ja markkinoita käsittelevä laulu ”*Kun ne Hippoksen portit oli avattu*”. Tyypillisesti samoista lauluista esiintyy erilaisia versioita esittäjien ja alueen mukaan vaihdellen. Esimerkkilaulusta tunnetaan myös toisenlaiset sanat: ”*Kun ne Hippoksen portit oli avattu/ Ja ruunalta viat oli salattu/ Kun alako ne kauppoja laatimaan/ Ei ne tunteneet Tampereen Aatea.*” (Åberg & Blomster 2006, 50.) Molemmissa sanoissa ilmenee kuitenkin hevosmiehen oveluus ja taitavuus, joihin viitataan myös humoristisella pilkkeellä.

KUN NE HIPPOKSEN PORTIT OLII AVATTU

♩ = 126

Kun ne Hip - pok - sen por - tit o - li a - vat - tu ja
 mei - dät o - li vie - ra - hak - si kut - sut - tu kun
 a - jan mi - nä vai - va - sel - la var - sal - la
 i - han näit - ten kaa - leit - ten kiu - sal - la.

2. Kun siitäkös ne kaalet nosti metelin
 kun se Kaisu-tamma tanssi sen setelin
 kun ajan minä vaivasella varsalla
 ihan näitten kaaleitten kiusalla.

3. Arvatkaas te pojat millä pärjätään
 ei me tehdä työtä eikä kerjätä
 :kaupastahan meillä vain ostetaan
 ja tuhannempa setelillä maksetaan. :

Kuva 4 Kun ne Hippoksen portit oli avattu (Åberg 2017, 12)

3.5 Vankilalaulut

Vankila-aiheiset laulut kiehtovat edelleen romanilaulujen esittäjiä. Usein ne käsittelevät kodin, vanhempien tai puolison kaipuuta sekä sitä, miten elämä on ajanut siihen pisteeseen, että kertoja on joutunut vankilaan. Laulut usein myös kuvaavat vankilaelämää ja – ympäristöä sekä sen kovuutta. Vankilalauluja esittävät sekä miehet, että naiset. (Åberg, 2007, 10-11.)

Vankilalaulujen funktio on ollut perinteisesti lohduttaa ja viihdyttää ankeassa ympäristössä ja elämäntilanteessa. Laulut ovat toimineet psyykkisen itsesäätelyn

välineenä tilanteessa, jossa normaali arkielämä ei ole ollut mahdollista. Vankilaulut ovat aihepiirinä usein niitä lauluja, joiden kautta romanit ovat kaikkein selkeimmin peilanneet suhdettaan valtaväestöön ja pohtineet omaa osaansa yhteiskunnassa. Laulut pitävät muistissaan aikaisempien yhteiskunnalliskulttuuristen erojen ristiriitaisuuksia. (Åberg & Blomster 2006, 66-67.) Esimerkkinä vankilaulusta on sanat romaniyhtye Hortto Kaalon esittämästä laulusta *"Huiskihan ne puiden latvat"*.

Laulun sanoissa ilmenee erottautuminen valtaväestöstä ja ylpeys romaniväestöön kuulumisesta ja romanien lauluperinteestä ja -tyylistä: *"Kun linnastahan kuuluu se komiampi laulu, se on kaaleitten poikien laulu."* Laulussa käsitellään myös kaipuuta ulkomaailmaan, jossa kesäinen luonto kukoistaa ja kertojan kokemusta siitä, ettei ole ollut täysin oman tilanteensa herra. *"Kun monen monta ikävätä kokea olen saanut"*.

Luonnollisessa mollissa kulkevassa, hidastempoisessa, säepareittain melodiaa toistavassa laulussa tulee ilmi myös lyyrisen minän rohkaisu ja itsensä lohduttaminen ikävässä tilanteessa: *"Kun kivistä on muurit ja raudasta on ovet, vaan luonto meil` on graniitista"*.

"Kun huiski, huiski, huiskihan ne puidenkin latvat vaan tuulenpa hulmutessa.

Kun lehti kasvoi puussa ja ruoho kasvoi maassa ja kukat kasvoi vainioilla.

Rannastahan nousee se harmaja savu tuonne maailmalle avaralle.

Kun linnastahan kuuluu se komiampi laulu, se on kaaleitten poikien laulu.

Kun monen monta ikävätä kokea olen saanut ja hurjan mun luontoni käyden.

Kun maailmalta sain raudat ranteisiini ja kutsukortin Kakolanmäelle.

Kun kivistä on muurit ja raudasta on ovet, vaan luonto meil` on graniitista.

Kun eihän meitä kelloilla herätelty, ne on raudat, jotka herätteli."

(Lundberg T., Hortto Kaalo -yhtyeen taltionti vuodelta 1973)

3.6 Romanikieliset laulut

Romanikieli kuuluu indoeurooppalaisten kielten indoarjalaiseen kielikuntaan. Kieleen on tullut runsaasti lainasanoja kielistä, joiden vaikutuksen alaisena romanit ovat olleet.

Suomen romanikieli eroaa muista romanikielistä jonkin verran pitkäaikaisesta isoiloitumisesta johtuen. (Åberg & Blomster, 2006, 34-35.)

Suomen romanikieli on elänyt pääasiassa suullisena perinteenä. Se on myös pidetty yhteisön sisällä, ja sillä on ollut etenkin aiemmin salakielen funktio romanien kesken. Romanit ovat käyttäneet omaa kieltään erityisesti silloin, kun valtaväestön ei ole haluttu ymmärtävän keskustelua. (Åberg & Blomster, 2006, 35.) Mestarikansanlaulaja Hilja Grönfors mainitsee Maailman kuvalehden haastattelussa, että valtaväestön jäsenet saattoivat kieltää romaneja laulamasta ja puhumasta omalla kielellään ollessaan samassa tilassa tilanteessa, jossa kiertävät romanit yöpyivät talossa (Tapainen M. 2007).

Aiemmin pääosa romanilauluista laulettiin romanikielisinä. Romanilauluissa kieli on etnisen ryhmän ylpeys. Romanikielisten laulujen osaamista arvostetaan edelleen, vaikka kieli on nykyään uhanalainen muiden maiden romanikieliin verrattuna. Kieli alkoi heiketä 1950-luvulta lähtien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten myötä. Suomen romanikieltä alettiin elvyttämään 1970-luvulta lähtien. Romanikielen heikentyessä myös romanikielisten laulujen osaaminen on vähentynyt. Nykyään, yksittäisiä romanikielisiä lauluja lukuun ottamatta vain vanhimmat romanilauluperinteen osaajat hallitsevat laulut romanikielisinä. Vielä nykyäänkin romanikieli, laulukieli mukaan lukien pyritään pitämään yhteisön sisällä. (Åberg & Blomster, 2006, 35-36.)

"Kutujensa, kamajensa" on nuottiesimerkinä romanikielisestä perinnelaulusta. Nopeatempoisessa laulussa kerrotaan ilonpidosta ja hevosilla ajamisesta. Yhdessä tunnetussa versiossa nuoret pojat etsivät itsellensä seuraa lukkojen takana piileskelevistä tytöistä. (Pulma 2012, 331) Nuottiin on merkitty esitettäessä usein käytetty glissando, joka tarkoittaa liukuvaa siirtymää säveleltä toiselle. Glissando on romanien lauluperinteessä usein käytetty keino värittää laulua. (Åberg & Blomster, 2006, 133) Laulunuottiin on merkitty myös yleisesti esitettäessä käytetyt aksentit. Aksentti tarkoittaa musiikissa korostusta, aksentoitu sävel on muita säveliä voimakkaampi (Havanto 2007).

KUTUJENSA, KAMAJENSA

♩ = 86

Am
Ku - tu - jen_ sa ka - ma - jen_ sa traa - te - na ter - ne tsaa - ve

C Am G C
ku - tu - jen - sa ka - ma jen_ sa traa - te - na ter - ne tsaa - ve hei

Am E7 Am
rys - tal o po - li - pa ja rys_ tal o kaa_ ve hei

E7 Am
rys - tal o po - li - pa ja rys_ tal o kaa - ve.

2. Mennyt on mennyttä on turha sitä surra
mennyt on mennyttä on turha sitä surra
me ryypätään ja ajellaan ei ikävä saa tulla
me ryypätään ja ajellaan ei ikävä saa tulla.

Kuva 5 Kutujensa, kamajensa (Åberg 2017, 6)

1 FEMINIINISYYS JA MASKULIINISUUS

ROMANILAULUISSA

3.7 Naisten laulut

Nuorten tyttöjen laulamissa lauluissa tunnelmakuvat kasvattavat lapsuuden asioista aikuisuuden suhteisiin ja elämän piiriin. Nämä laulut kertovat muun muassa tyttöporukoista ja tyttöjen moraalia vartioivista vanhemmista naisista. Esimerkkinä tästä aiheesta on aiemmin esiintynyt ”*Kun näät tyttöset rengaskorvat*”. Tytöt laulavat myös rakkauslauluja muun muassa kaihoisasta kaukorakkaudesta, petetyksi tulemisen tuskasta sekä kiihkeästä, mutta onnettomasta rakkaudesta. Epäsuorasti laulujen sanoissa voidaan kuvata myös ihanteellista miestä. Tyttöjen laulamissa lauluissa käsitellään myös vähemmistön asemaa valtaväestön paineessa sekä romanisukujen välisiä ristiriitoja. (Åberg & Blomster, 2006, 81.)

Hevosaiheiset ja markkina-aiheiset laulut sekä vankilalaulut eivät yleensä kuulu tyttöjen repertuaariin. Lauluissa seksuaalisuus esitetään hyvin peitetyksi häpeällisyssyistä, sillä romanikulttuurin arvot ja käsitykset kunniaa ja puhtaudesta, sekä vanhempien henkilöiden kunnioittamisesta välittyvät suoraan myös laulukieleen. Toisinaan kuitenkin lauluissa on aistittavissa seksuaalinenkin sävy. (Åberg & Blomster, 2006, 81-83.)

”Kun minä rakkautta annoin ja annoin kuumiin huulin

Ethän petä, jätä sä minua milloinkaan

Ja vaikka minä tuntisin sua vielä kerran

Miten outoa ja huumaavaa tunsin sinun rinnallain”

(Åberg & Blomster 2017, 83)

Rakkaus ilmaistaan lauluissa metaforisesti. Myös vanhemmat romaninaiset tuntevat nämä nuorten tyttöjen laulamien vanhat laulut, mutta eivät sisällytä niitä omaan

perinnerepertoaariinsa. Tämä johtuu siitä, että eri ikäryhmillä on erilaiset pyrkimykset ja lauluperinne muotoutuu sen mukaan. Vanhemman väen lauluperinteessä on usein paljon kulkuriromantiikkaa, jolla muistellaan aiemmin yleistä elämäntapaa, ja menneiden muistelu onkin vanhempien naisten laulurepertoaarissa yleinen teema kuten myös kaipuu ja haaveilu. (Åberg & Blomster, 2006, 83-84.)

Kaupungistumisen ja siihen liittyvien sosiokulttuuristen muutosten myötä romanien keskuudessa on syntynyt elintapoja, joiden eräs seuraus on yksinäisyys. Yksilön ja yhteisön sosiaalisen aseman muutokset heijastuvat myös lauluorientaation muutoksina. (Åberg & Blomster, 2006, 81-83.)

Esimerkkinä oleva romaninaisten perinnelaulu on yksi suosikeistani ja yksinkertaisessa vilpittömyydessään liikuttava. Se esitetään a-mollissa ja alkaa a- molli kolmisoinnolla. Kaihoisista sanoista henkii onnettoman rakkauden, särkyneen sydämen ja murheen hyväksyminen. Pitkälinjaisen, usein ääntä venyttämällä esitettävän mollilaulun vastapainona on kuitenkin energinen synkooppinen kitarakomppi, joka luo murheelliseen lauluun ensivaikutelmaltaan ristiriitaisen elämäniloisen tunnelman. Tämä yhdistelmä antaa pieneen lauluun monipuolisen tunteiden kirjon; rytmi on tanssillinen, vaikka sanoissa kerrotaan särkyneestä sydäimestä ja hiipivästä kuolemasta: elämä kulkee eteenpäin, vaikka laulaja on henkisesti väsynyt ja negatiivisten asioiden hyväksyminen antaa mahdollisuuden voimalle.

"Itkisinkö toiveitani

Kun itkisinkö toiveitani pettyneitä?

Niitä kyllin paljon itkenyt jo oon.

Sain sydämen, niin särjetyn sain sulta

Palakaksihan sain nämä toiveeni pettyneet.

Ei sääli mua nämä talven kylmät viimat

kun vilu jäät hellät minun tunteeni.

Miten ikävästi oli meille käyny

kun minun ruusuni oli talavi taittanu.

Kun itkisinkö toiveitani pettyneitä,

niitä kyllin paljon itkenyt jo oon.

Kun ahdas polku oli minun edessäni,

ahtaampihan vaan kun mun hautahan lasketaan.

Kun ahdas polku oli minun edessäni

ahtaampihan vaan kun mun hautahan lasketaan.”

(Grönfors 2017)

3.8 Miesten laulut

Miesten lauluihin sisältyy paljon viina-aiheisia teemoja, viina-aiheiset ja juopotteluun liittyvät laulut ovatkin selkeästi tarkoitettu vain miesten esitettäväksi. Laulun tarinoin, jossa alkoholi vie miehen mukanaan, liittyy usein kohtalonusko. Alkoholia liiaksi kuluttava kertoja kokee avuttomuutta viinan kiroissa. Toisinaan juomiseen liittyviin lauluihin liittyy myös koomisuutta. Myös markkina- ja hevoslaulut, mahtilaulut sekä vankilalaulut kuuluvat selkeästi miesten kategoriaan. (Åberg & Blomster, 2006, 63-64, 90.)

Seuraavassa nuottiesimerkissä on koomisia elementtejä sisältävä miesten viina-aiheinen perinnelaulu ”*Kun pojat kulki kylältä raitille*”. Laulussa ilmenee myös miehinen voimantunto ja uhma sekä kokemus omaan ryhmään kuulumisesta: ”Pojat” juovat myös alkoholia siinä missä kertojakin. Kenties kertoja ilmaisee myös muita tovereitaan parempaa sosiaalista ja taloudellista tilannettaan; hänellä oli jallupullo, kun taas ”pojilla” pirtua. Laulussa kertoja myös epäsuorasti kehuskelee sillä, että on voinut valita useammasta naisesta mieleisensä ja saanut itseään miellyttävän naisen kiintymyksen puolelleen siitä huolimatta, että on alkoholiin menevä: ”ja kahvilan Kaisun valokuva-albummissa juomaripojan kuva”.

Lauluun on merkitty esitettäessä tyypilliset trillit nuotin yläpuolella olevalla aaltoviivalla. Trillit on merkitty nuottiin joihinkin kestoiltaan pitempien nuottien kohdalle koristamaan esitystä. Tämä merkintätapa kertoo trillin olevan koriste, jossa esitetään trilleinä useita peräkkäisiä eritasoisia säveliä. (Laukkanen 2017.) Nuottiin on merkitty myös aksentit ja glissando, sekä laulua koristamaan tarkoitettut pitkät etuheleet eli appoggiaturat. Appoggiaturat lauletaan iskulla ja legatossa ja tämä pitkä etuhele lyhentää pääsävelensä kestoja puolella (Musiikin teoria- Hajasävelet 2017).

KUN POJAT KULKI KYLÄLTÄ RAITILLE

♩ = 126

Kun po - jat kul - ki ky - läl - tä rai - til - le o - li
 pir - tu - pul - lo plak - ka - ris - sa ja
 i - te is - tun Kai - su - ni kah - vi - las - sa
 jal - lu - pul - lo pöy - dän al - la ja

2. Ja se kahvilan Kaisu oli nätti tyttö mutta
 Räsykorven Kaisu on ruma
 : ja kahvilan Kaisun valokuva-albummissa
 juomaripojan kuva :

Kuva 6 Kun pojat kulki (Åberg 2017, 15)

4 MELODIKKA SUOMEN ROMANIEN PERINNELAULUISSA

Romanien musiikkikulttuuri jakautuu pääsääntöisesti yksityiseen ja julkiseen puoleen sekä Suomessa, että muualla Euroopassa. Suomessa julkisen puolen romanimusiikkia edustaa muun muassa hengelliset yhtyeet ja romaniorkesterit, joista hyvänä esimerkkinä toimii Hortto Kaalo ja tangolaulajat, esimerkiksi Taisto Tammi, Amadeus Lundberg sekä muut iskelmäartistit, kuten romaniartisti Anneli Sari. (Åberg, Blomster, 2006, 97) Romanian perinnelauluja on tehnyt tunnetummaksi mestarikansanlaulajan arvonimen saanut laulaja Hilja Grönfors (Pulma 2012, 343).

Yksityiseen puoleen lukeutuvat kotimuisointi ja romanien perinnelaulut. Suullisena perinteenä romanisuvuissa elää edelleen vanhat rekilaulut, romanssimelodiat, erilaiset hengelliset laulut ja katkaistut tai tyylitellyt versiot vanhasta ja uudesta populaarimusiikista, arkkiveisuista, tangoista ja tanssimusiikista. (Åberg & Blomster, 2006, 97.)

Usein Suomen romanien perinnelauluissa yleisten rekilaulujen säerakenne on muodossa ABBA tai ABCA. Laulut kulkevat pääasiassa luonnollisessa mollissa ja alkavat sekä päättyvät asteikon perussävelelle. Perinnelaulut perustuvat usein säeparin kertaukseen. (Åberg, Blomster, 2006, 106-111.)

”Melodisena syvärakenteena sävelmissä esiintyy pentatoniikkaa, joka syntyy perussävelen ja pienen septimin jännitteen vuoksi latautuneen sävelrungon terssimotiivien pentatonisesta liikkeestä” (Åberg, Blomster 2006, 106).

Vanhemmissa romanilauluissa esiintyi pentatoniikan lisäksi usein myös fryyginen asteikko, jolloin melodian toisen asteen sävel on alennettu. Se, mistä fryygisyys suomalaisiin romanilauluihin on tullut, ei ole täysin selvillä. Sen on arveltu tarttuneen suomalaisen talonpoikaismusiikin melodiikasta, tai olevan jopa jäännös romanien varhaisista, itäisistä musiikkikulttuureista. Etnomusikologi Risto Blomster teki aiheesta vertailevan selvityksen, jonka mukaan fryygisyys olisi peräisin Itämeren alueen romanisävelmätyylin modaalisuudesta. (Blomster 2006, 122.)

4.1 Romanian kansallishymni

Romanien intensiivisen tunteikas kansallishymni ”*Djelem, Djelem*”, tai joissain kirjoitusasuissa ”*Gelem Gelem*”, on saavuttanut kansainvälisen kansallishymnin aseman romanien keskuudessa (Muarem R., History of the Roma anthem Djelem, Djelem, 2017, The Patrin Web Journal 2017).

Seuraavana on nuotti laulusta Djelem, djelem.

Romale Shavale
(Gypsy Men, Gypsy Brothers)

Rom Anthem
Intro: Adagio rubato
Transcribed by Karen Elaine

Dje-lem dje-lem lu-go-ne dro-mensa Ma-la-di-lem

bax-ta-le Romen-sa

Ay Ro-ma-le ka-tar tu-men-a-ven Ay

Ro-ma-le Sha-va-le ay Ay Ay Sha-va-le

Allegro Rhumba-like Le tser en-sa bax-ta-le dro-men
Tai mud-ar-dya la e ka-li legiya

Vi-man sas u ba-ri fa-mi-li-ya

Ay, Ay, Ro-ma-le Ay,

Sha-va-le Ay, Ro-ma-le *Fine*

Kuva 7 Rom Anthem, (National anthem downloads 2007)

Kuljin, kuljin
 Kuljin ja kuljin, kauas sekä laajalle
 Tapasin onnellisia romaneja
 Kuljin ja kuljin, kauas sekä laajalle
 Tapasin onnekkaita romaneja
 Oi, romanit, Oi, toverit
 Oi, romanit, mistä ikinä tulittekin
 Telttoinenne pitkin onnekkaita teitä
 Kerran oli minullakin suuri perhe
 Mutta musta legioona murhasi sen
 Tulkaa kanssani, maailman romanit
 Tiet ovat auenneet meille
 Hetki on koittanut- Nouskaa romanit
 Pääsemme pitkälle, jos toimimme!
 Oi, romanit, Oi, toverit
 Oi, romanit, Oi, toverit
 (Gypsy lyrics 2017. vapaa suomennos Susilahti E.)

Romanien kansallishymnin sanoitukset ovat saaneet alkunsa romaneilta, jotka olivat natsien keskitysleireillä toisen maailmansodan aikana. Laulun sanoista ovat eri henkilöt tehneet erilaisia versioita. Laulun sanoissa mainittu musta legioona viittaa natsien SS-joukkoihin. Nimitys tulee tummasta univormusta, jota he käyttivät. Laulun melodia taas on vanhempi ja peräisin romaniasta. (The Patrin Web Journal, 2017.)

Vuonna 1922 syntynyt muusikko Milan Aivazov muistaa suosittu melodian "Zhelim, Zhelim" jota hänen isoisänsä lauloi, mutta on unohtanut vanhat sanat. Erittäin melodinen ja laulajan usein korukuvioilla koristeleva sävelmä soitettiin tällöin triplatemossa. Serbialaiset romanimuusikot kirjoittivat uudelleen vanhan romanialaisen laulun, ja muuttivat tempon hitaammaksi. Laulu oli erittäin suosittu serbialaisten romanien keskuudessa 60-luvulla, ja sitä laulettiin useilla eri sanoituksilla. Melodia saavutti 60-luvulla suosiota myös muualla Euroopassa Alexander Petrovicin elokuvan, `Skupljaci perja` (The Buyer of Feathers, Höyhenten ostaja) myötä. Melodia tunnettiin elokuvassa nimellä I Have Met Some Happy Gypsies, (Olen tavannut

onnellisia mustalaisia). Laulu sai kansallishymnin aseman ensimmäisessä maailman romanien kongressissa, joka pidettiin vuonna 1971. (The Roma anthem 2017, The Patrin Web Journal, 2017.)

Laulusta on esitetty lukemattomia erilaisia versioita, joita olen kuunnellut. Osassa niistä tempo on tavanomaista huomattavasti nopeampi. Laulun sanoitukset ilmentävät mielestäni rohkaisua, voimaa, yhteisöllisyyden rakentamista ja toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Laulutapa on mielestäni usein puristeinen, korukuvioita käytetään runsaasti ja usein pitkiä ääniä säkeen lopussa venytetään tunnelman mukaan. Uskoisin että puristeisen ja karheen laulutavan käyttäminen tehokeinona ilmentää tuskaa.

Suomessa joidenkin mielestä eräänlaisen romanien kansallishymnin aseman on saavuttanut laulu *"Mustalaiseks` olen syntynyt"*. Se on todennäköisesti Suomen tunnetuin romanilaulu. Tutustuin itse ensimmäisen kerran tähän lauluun lapsena ala-asteen musiikkikirjassa olleen nuotin kautta.

"Mustalaiseks` olen syntynyt" -laulu on ollut yli sadan vuoden ajan sekä romanien että pääväestön tunnistama romaniuden symboli. Laulussa sekoittuu 1800-luvun romanieksotismi sekä romaniaktivismi ja Suomen romanien eletty elämä. Laulun sävelsi alun perin rakkauslauluksi vaimolleen Unkarin tunnetuimpiin säveltäjiin kuuluva Janos Nemeth, joka eli vuosina 1836-1908. (Pulma 2012, 295.)

Suomen tunnetuimman sovituksen melodiasta teki säveltäjä Oskar Merikanto (1868-1924). Kappaletta on sovitettu lukuisille eri soittimille ja kokoonpanoille, ja siitä on tehty runsaasti levytyksiä. Ensimmäinen romanilaulaja, joka levytti tämän laulun, oli tietävästi Markus Allan vuonna 1969. (Pulma 2012, 300-301.)

Romanilaulaja Hilja Grönfors totesi vuonna 2011 laulun henkilökohtaisesta merkityksestä: "No ennen kaikkeahan tää laulu merkitsee minulle sitä, että minä tunnen olevani romani" (Pulma 2012, 303).

Itseäni kiehtoi lapsesta asti laulun voimakas tunnelataus ja sen melodiikan suomat mahdollisuudet koristelulle ja improvisaatiolle. Heikki Klemetti kuvaa mielestäni kauniisti improvisaatiota ja taiturillisuutta romaniprimas Pál Pinterin ja hänen orkesterinsa esityksessä. *"Mustalaiseks` olen syntynyt"* -melodia on osa "kansanlaulukuvitelmaa":

"...Mutta viulu on hänen valtikkansa, sillä hän hallitsee tyhmät, taitamattomat laumat. Titaanisen naurun hän nauraa koko joukolle- pois hurjaan temmellykseen taas

hetkellisestä hellämielisyydestä. Nyt alkaa äskeinen kaksijakoinen tanssi uudestaan, kiihtyy enemmän ja enemmän, niin että kuviot välähtävät salaman nopeudella ohi. Sopivassa kohdassa lopetetaan kuvitelma muutamilla arvokkailla loppusoinnuilla. Kun on ensikerran yhden tällöisen kuvitelman kuullut, varsinkin jos se on sattunut soittajilta onnistumaan, niin on eurooppalaisesti sivistynyt kuulija aivan ymmällä aluksi. Onhan tämä soitto- että sävellysteknisesti vaikeinta, mitä suurimpaan monimutkaisuuteen kehittyntä taidetta.” (Pulma 2012, 298-299.)

5 ROMANIMUSIIKKIVAIKUTTEET KLASSISESSA MUSIIKISSA

Romanimusiikki on vaikuttanut suuresti usean merkittävän klassisen säveltäjän työhön eri maissa vaikuttaessaan ja soluttautuessaan paikalliseen musiikkikulttuuriin. Romanit toivat mukanaan vaikutteita monista eri musiikkikulttuureista, ja heidän tarttuvat melodiansa ja esitystapansa jättivät jälkensä myös klassisten säveltäjien töihin.

Taiturilliset romanimuusikot, primakset, improvisaationomaiset esitykset, romanimusiikille tyypillinen tempo rubato, eksoottiset elementit ja syvä, vilpitön ja kiihkeä tunnelma olivat todennäköisesti asioita jotka inspiroivat myös klassisia säveltäjiä. Romanimusiikin vaikutus klassisissa teoksissa on kuitenkin usein jäänyt tiedostamattomaksi asiaksi. (Duchen 2017.)

Eräs tunnettu romanimusiikista vaikutteita saanut teos on Franz Lisztin Unkarilaiset rapsodiat. Liszt sävelsi rapsodiat liittäen niihin suosittuja romanimelodioita ja pyrki imitoimaan aikansa tunnettujen romanisäveltäjien ja –muusikoiden tyyliä ja vetovoimaa. Liszt otti vaikutteita teokselleen suosituista lauluista, joita romaniyhtyeet esittivät tuohon aikaan. Romanivaikutteita on nähtävillä myös muun muassa Franz-Josef Haydnin, Beethovenin, Schubertin, Brahmsin ja Dvorakin teoksissa. Brahmsin romanivaikutteiset Unkarilaiset tanssit olivat aikanaan hyvin suosittua musiikkia. (Senz, Vidas Gitanas, 2017.)

Bela Bartok oli unkarilainen säveltäjä, pianisti ja itäeurooppalaisen kansanmusiikin kerääjä, jonka työhön romanimusiikki on vaikuttanut hyvin merkittävästi. Bartok oli erittäin kiinnostunut kansanmusiikista, ja vuonna 1908 hän matkusteli Unkarin maaseudulla keräämässä ja tutkimassa vanhoja magyar-kansanmelodioita matkakumppaninsa Kodaly'n kanssa. Bartokille ja Kodalylle selvisi heidän yllätyksekseen, että magyar-kansanmusiikki oli alun perin kategorisoitu romanimusiikiksi. He havaitsivat, että nämä sävelmät perustuivat pentatoniselle asteikolle, jota on käytetty samaan tapaan kansanmusiikissa Keski-Aasiassa ja Siperiassa. (Limberger, Gypsy in the footsteps of Bela Bartok.) Tämä asteikko oli todennäköisesti tullut osaksi romanien musiikkikulttuuria heidän kulkiessaan maasta toiseen.

Manuel de Falla'n teokset ovat saaneet vaikutteita flamencosta ja romanilaulamisesta, ja nämä asiat olivat hänelle inspiraation lähteitä. Lauluosuudet esimerkiksi laulusarjalle *Siete canciones populares españolas* on kirjoitettu klassiselle mezzosopraanolle. Laulajan temperamentti sekä äänenväri vaikuttavat suuresti teoksen tunnelmaan sitä esitettäessä. Falla oli vaikuttunut tästä intiimistä ja tunnevoimaisesta laulutavasta ja pyrki vapauden tunnelmaan ja vilpittömään esittämiseen teoksessaan *El amor brujo*. (Senz, *Vidas Gitanas*, 2017.)

Romanimusiikin vaikutteet ovat erityisen selkeitä espanjalaisessa musiikissa Andalusian romanien vaikutusten kautta, sekä muiden maiden säveltäjien työssä, jossa he ovat saaneet vaikutteita espanjalaisesta musiikista tai uudelleen luoneet sitä (Senz, *Vidas Gitanas*, 2017).

Oopperamaailmassa romanimusiikki on jättänyt kosketuksensa muun muassa Bizet'n *Carmeniin* ja Verdin *Il Trovatoreen* (Duchen, *Gypsy music- Mesmerized by Magyar melodies* 2017).

2 FLAMENCO

Espanjaan tuhat-luvun molemmin puolin tulleiden romaneiden historia on monipuolinen: avosylin vastaanotetut viihdyttäjät joutuivat vainon ja karkotusten kohteeksi 1492 tapahtuneen Granadan valloituksen ja poliittisten muutosten jälkeen. (Lindroos ym. 1999, 15-16.) Kukaan ei täysin tiedä, mistä flamenco taiteenlajina on saanut alkunsa, mutta monet historioitsijat yhdistävät sen synnyn inkvisition aikaan: taiteenlaji sai todennäköisesti alkunsa romanien tuskasta. Alun perin köyhälistön taidetta ollut flamenco monipuolistui, muuntautui jatkuvasti ja on nykyään kansainvälisesti tunnettu ja arvostettu taiteenlaji. (Lindroos ym. 1999, 32-34). Flamenco on 1700-luvun loppupuolella saanut muodon, josta se nykyään on tunnettu. (Helsingin flamencoyhdistys ry, Alajärvi 2017.)

Flamenco pitää sisällään valtavan määrän musiikillisia vaikutteita. Sanonnan mukaan flamencolaulussa itä soi lännessä (Lindroos ym. 1999, 102). Vaikutteista mainittavia ovat esimerkiksi kreikkalaisten ja visigoottien liturgiat, juutalaisten synagogalaulut ja muslimien rukouskutsut, hindulaiset melodiat sekä berberien ja mozarabien musiikkiperinne. Toisessa taustaryhmässä on andalusialaiset romanssit ja fandangot. Kolmas vaikuttaja on romanit ja heidän voimakas musiikillinen ilmaisunsa. (Lindroos ym. 1999, 101.) Flamencon ilmaisumuodot ovat perinteisesti laulu, kitara ja tanssi. Tyyllilajeja on useita. (Kansanaho 2017.)

Fryygistä asteikkoa käytetään paljon vanhemman kerrostuman lauluissa. Tunnelmaltaan kevyemmät laulut saattavat perustua taas länsimaiselle duuri/molli-asteikolle. Käytössä on myös kaksimoodisia asteikkoja, jotka yhdistävät länsimaisen ja fryygisen asteikon. Flamencon asteikot pohjautuvat 12 puolisäveleen ja sisältyvät yhteen oktaaviin, kun taas arabien musiikissa oktaavi sisältää 17 sävelaskelta ja intialaisessa 22. Flamencolaulaja voi käyttää esittäessään myös asteikon ulkopuolisia lisäsäveliä. Flamencolaulussa liuuttavaan laulutapaan voi kuulua neljäsosasäveliä, mikrintervalleja, joita esiintyy muuallakin kuin glissandoissa. Laulutapaan kuuluvat myös melismaattiset korukuviot. (Lindroos ym. 1999, 102-103.)

Flamencolaulun ja länsimaisen klassisen laulun ääni-ihanteet poikkeavat toisistaan huomattavasti: flamencon ääni-ihanne on karhea, maanläheinen ja voimakkaan ilmaisullinen. Laulajan pääasiallinen tehtävä on välittää tunne-elämys. (Lindroos ym. 1999, 108.)

Laulu on todennäköisesti flamencon vanhin kerrostuma ja sitä tuettiin rytmisesti alun perin niillä välineillä mitä ihmisessä itsessään oli: sormien napsutuksella, taputuksella, koputuksella ja kannustushuudoilla. Laulutapa pitää perinteisesti sisällään paljon improvisaatiota. (Lindroos ym. 1999, 101.) Molinan ja Mairenan sanoin: ”Jokainen säkeistö, jopa saman tulkitsijan esittämänä, on aina erilainen; sitä on mahdoton toistaa, yhtä mahdoton, kuin härkätaistelijan suoritustaan” (Lindroos ym. 1999, 59).

Peruslajien säkeistöt ovat usein kolmi- tai nelisäkeisiä (Lindroos ym. 1999, 60). Musiikissa ja sanoituksissa kuuluu romaneihin yhdistettyjä luonteenpiirteitä: Ylpeyttä ja nöyryyttä, syviä tunteita ja viekasta leikkisyyttä. Alla on esimerkki tangos-tyylisestä flamencolaulun sanojen käännöksestä.

Älä sekaannu rakkauteen, sillä siitä on vain harmia
 Katso nyt sitä, joka tuskissaan on elävänä kuollut
 Kuljen pitkin tietä joka johtaa talollesi
 ja jopa koiratkin, ystäväni, haukkuvat minut nähdessään
 Mieheni ei ole täällä, hän on sodassa Ranskassa
 etsimässä öljylampun kanssa viekasta mulattityttöä
 Äitini minua neuvoi, etten kenenkään ulkomaalaisen kanssa juttelisi.
 Sen kerran kun sinulta pyysin: kampa hiukseni, Juana
 viskasit kampani ikkunasta ulos.
 Pitsien myyjä kulki ohi:
 äiti, minä menen hänen kanssaan
 hän on minun makuuni.
 (Lindroos ym. 1999, 68.)

6 LOPUKSI

Työni tarkoituksena tiedon tarjoamisen ja syventämisen lisäksi oli selvittää romanilaulujen taiteellista arvoa myös muiden kuin romanien kannalta. Tutustuessani yhä enemmän erilaiseen romanimusiikkiin ja muuhun musiikkiin, joka on saanut vaikutteita romanimusiikista, olin hämmästynyt romanilaulujen monesti huomaamattomasta, mutta suuresta vaikutuksesta musiikin historiassa ja erilaisiin musiikkityyleihin tulleista vaikutteista. Käsitykseni romanimusiikista laajenee edelleen, mitä enemmän pääsen sitä kuuntelemaan; mitä erilaisinta romanimusiikkia tuntuu olevan loputon määrä. Romanit ovat vahvoine musiikkiperinteineen toimineet ikään kuin erilaisten musiikillisten vaikutteiden sulatusuunina. Monessa tilanteessa väheksytyt tai asuinsijoillaan epätoivottu vähemmistö on tuonut musiikkiaan esille ja vaikuttanut asuinpaikkansa valtaväestöön siinä, missä se taas on kussakin paikassa vaikuttanut vuorostaan romanimusiikkiin. Romanimusiikki on tuonut raikastavia ja inspiroivia vaikutteita muuhun musiikkiin inspiroimalla musiikin tekijöitä.

Ajassa kauas taakse ulottuva kansan ulkopuolisuuden tunteen, kärsimyksen, ilon ja vapauden yhdistelmä ja samanaikaisen nöyryyden, ylpeyden ja voiman tunnekirjo sekä musiikillinen, vahva ilmaisu on mielestäni luovuuden ja taiturillisten esittäjien lisäksi avain romanilaulujen karismaattisuuteen.

Moni tieto ja musiikki opinnäytetyötäni tehdessä olivat pitkän etsinnän takana johtuen ilmeisesti osittain romanimusiikin tutkimuksen vähyydestä, osittain taas romanien väliseksi tarkoitetun musiikin yksityisestä luonteesta. Nuotteja ei ollut juurikaan saatavilla ja levytykset ovat myös ilmeisen harvassa musiikkikappaleiden ja esittäjien määrään nähden. Koen kuitenkin saaneeni kerättyä eri lähteistä runsaasti tietoa aiheesta.

Lauluperinne on kulkenut ja muokkautunut sukupolvelta toiselle pitkälti kuulomuistin varassa. Toivon hartaasti, että romanien perinnelaulut, sekä uudempi laulukerrostuma säilyvät esittäjien muistissa ja siirtyvät uusille sukupolville. Kirjoittaessani kuuntelin elokuvasta Mustalaisleiri muuttaa taivaaseen tunnettua, suosittua romanilaulua nimeltä Loly phabay. Tässä pienessä laulussa ilmenee mielestäni liikuttavalla tavalla minimalistisesti toveruus, elämän kurjuus ja samalla kuitenkin ilo elämästä, kyky tarttua kauneuteen ja iloon hetkessä. Rytmikkään laulun energia, intensiivinen tunnelma ja tarttuva melodia kiinnittivät 3-vuotiaan poikani huomion, ja hän alkoi tanssahtelemaan

musiikin tahdissa ja tapailemaan kertosäettä kirkkaalla äänellään. Yksi romanilaulu on siirtynyt muistiin seuraavalle sukupolvelle.

Loly phabay

Andro verdan drukos nane

Man pirani shukar nane

Loli phabay precinava

Hop, hop, hop

Yek pash tuke, yek pash mange

Hop, hop, hop.

Punainen omena

Vankkurissani ei ole lattiaa

Ei ole suloista rakastajaa

Minulla on vain punainen omena

Leikkaan puolet sinulle, puolet minulle

(Gypsy Lyrics 2017. Vapaa suomennos, Susilahti E.)

LÄHTEET

Asplund A.; Hoppu P.; Laitinen H.; Leisiö T.; Saha H.; Westerholm S. 2006. Suomen musiikin historia. Kansanmusiikki. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Donner P.; Kurkela V.; Lahtinen M. 1981. Suomen etnisten vähemmistöjen musiikki. Suomen Antropologinen seura.

Lindroos K.; Helariutta M.; Böök O.; Huotari M.; Niinimäki A. 1999. Flamenco. Jyväskylä: Like. Gummerus.

Suomen Kirjallisuuden Seura. Toim. Pulma P. 2012. Suomen Romanian historia. Helsinki: Kariston Kirjapaino Oy.

Åberg, K & Blomster, R. 2006. Suomen romanimusiikki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sähköiset lähteet:

Belisova J. 2005. Phurikane gila- ancient Romany songs. Viitattu 11.5.2017.
http://www.npage.org/IMG/pdf/Phurikane_gil_a.pdf

Duchen J. 2011. Independent. Gypsy music- Mesmerized by Magyar melodies. Viitattu 19.5.2017 <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/classical/features/gypsy-music-mesmerised-by-magyar-melodies-2238332.html>

Grönfors H. Itkisinkö toiveitani. Viitattu 11.5.2017 https://www.youtube.com/watch?v=KR_JA8Rtcog

Havanto S. Musiikkisanasto. Viitattu 16.5.2017.
<http://www.havanto.fi/Musiikki/musiikkisanasto.html>

Helsingin flamencoyhdistys ry. Alajärvi E. Viitattu 15.5.2017. <http://www.flamenco.fi/taustaa-historiaa/>

Jalkanen P. Romanimusiikin historiaa. Viitattu 11.5.2017. <http://www.romanit.fi/kulttuuri-ja-taide/musiikki/>

Kansanaho M. Flamenco, rakkautta ensi silmäyksellä Viitattu 15.5.2017
http://www.finnanest.fi/files/h_kansanaho.pdf

Laukkanen J. Notaatio, trillit, tremolot, arpeggiot ja ornamentit Viitattu 16.5.2017
<http://www.jerelaukkanen.com/materials/notaationperusteet/trillit.html>

Limberger T. Gypsy in the footsteps of Bela Bartok. Viitattu 18.5.2017.
<http://tchalimberger.com/gypsy-in-the-footsteps-of-bela-bartok/>

Lundberg T. 1973. Levytyt: Hai Hortto Kaalot. Huiskihan ne puiden latvat. Viitattu 11.05.2017
:<https://www.discogs.com/Hortto-Kaalo-Hai-Hortto-Kaalot/release/1505720>

Lolly phabay. Gypsy lyrics. Viitattu 11.5.2017. <https://gypsylyrics.net/?s=loly+phabay>

Maailman kuvalehti, Tapainen M. Hilja Grönfors- laulun lahja Viitattu 16.5.2017.
<https://www.maailmankuvalehti.fi/2012/2/pitkat/hilja-gronfors-laulun-lahja>

Muarem R., History of the Roma anthem Djelem, Djelem. Viitattu 18.5.2017. <http://www.romatimes.news/index.php/en-us/nevipena/kultura/1720-history-of-the-roma-anthem-djelem,-djelem>

Musiikin teoria, hajasävelet. Viitattu 16.5.2017 <http://www2.siba.fi/muste1/index.php?id=15&la=fi>

National Anthem Downloads, Lyrics, & Information Viitattu 16.5.2017 <http://www.nationalanthems.us/forum/YaBB.pl?num=1103621238>

Romanimusic. Viitattu 16.5.2017. <http://romanimusic.fi/>

Romanit.net. Romanimusiikki. Viitattu 18.5.2017. <http://archive.is/0IMXL>

Romano Missio. Romanien historiaa. Viitattu 11.5.2017. http://www.romanomissio.fi/?Tietoa_romaneista:Romanien_historiaa

Roma times, History of the roma anthem. Muarem R. Viitattu 16.5.2017 <http://www.romatimes.news/index.php/en-us/nevipena/kultura/1720-history-of-the-roma-anthem-djelem,-djelem>

Senz J. P. Vidas Gitanas Lungo Drom, The Gypsy influence in classical music. Viitattu 18.5.2017

http://www.accioncultural.es/virtuales/vidasgitanas/pdf_eng/vidas_git_art5_huella_eng.pdf

Suomen Romanifoorumi. Viitattu 4.5.2017. <http://www.romanifoorumi.fi/>

The Patrin Web Journal, 1995 Marushiakova E., Popov V. Viitattu 18.5.2017. <https://web.archive.org/web/20091027175152/http://geocities.com/~Patrin/gelem.htm>

The Roma Anthem- Djelem Djelem. Viitattu 16.5.2017. <http://anenglishmaninthebalkans.co/djelem-djelem/>

Åberg K. Esitelmä: Romanimusiikin monet kasvot. Viitattu 11.5.2017.

<https://www.avi.fi/documents/10191/4522000/%C3%85berg+Kaj/4922f085-24a1-431e-ba82-b2290c077d42>

Åberg K. Katsausartikkeli: Romanilaulutapa ja sointi-ihanne. Viitattu 11.5.2017.

http://www.elore.fi/arkisto/2_07/abe2_07.pdf